

Het geslacht *Alnus*

Binnen de systematische indeling van het *Regnum Vegetabile* – het Plantenrijk – behoort het geslacht *Alnus* tot de orde van de *Fagales* – de eenhuizige, eenslachtige nootvrucht dragende katjesdragers – en daarbinnen tot de familie van de *Betulaceae*, met daarin de andere genera *Betula*, *Carpinus*, *Corylus* en *Ostryopsis*, en vervolgens tot de onderfamilie *Betulae*, samen met het geslacht *Betula*. Het geslacht *Alnus* is vrij omvangrijk met 26 soorten, 8 ondersoorten, 8 hybride-soorten, 14 vars; (dat zijn geografische variëteiten) en 38 CV's.

De eerlijkheid gebiedt mij te zeggen dat lang niet al deze verschijningsvormen van de elsen boomvormers zijn, maar dat er ook een flink aantal is dat grote struiken vormt. En belangrijker nog, dat ze niet allemaal in cultuur zijn en heden ten dage nog een goede toepassing kennen. Van de 94 species zijn er ruim 25 van belang voor in cultuur en een aantal daarvan zal ik aan u voorstellen. 'Ja, een aantal om te voorkomen dat ook dit deel van het feuilleton weer te groot wordt inclusief

het daarbij behorende gesodemieter en gedonder met het opperhoofd'. Het geslacht laat zich gelukkig (op basis van morfologische kenmerken, waarin vooral de vorm en grootte van de bloeiwijzen, de mannelijke en vrouwelijke katten, de belangrijkste rol spelen) onderverdelen in vier subgenera of ondersoorten. 'Voor degenen onder u die altijd voor nog meer diepgang gaan, met andere woorden diegenen in de categorie "Niet gevaarlijk maar wel Stapel, stapel..." zitten, het volgende:'

Subgenus I: *Alnaster* met o.a. *Alnus viridis*, *Alnus pendula* en *Alnus maximowiczii*

Subgenus II: *Gymnothyrus* met o.a. *Alnus glutinosa*, *Alnus pubescens* en *Alnus incana*

Subgenus III: *Clethropsis* met *Alnus nitida* en *Alnus nepalensis*

Subgenus IV: *Cremastogyne* met *Alnus lanata* en *Alnus crematogyne*

Na de 1ste editie van Boomzorg 2015, stampvol met allochtone makkers nu, op speciaal verzoek van het opperhoofd Hein wederom een deel van het feuilleton over één geslacht en een die een ieder wél kent en waar bij voorkeur, zelfs een paar autochtone of inheemse makkers in zitten. Het geslacht *Alnus* voldoet aan deze gunningseisen. 'Oh ja, in de volksmond gewoon elzen hé'.

Auteur: Jan P. Mauritz (VRT)

Kenmerken

Het geslacht *Alnus* heeft een enorm natuurlijk verspreidingsgebied, dat zich over de gehele breedte van de gematigde en Arctische zone van het noordelijk halfrond uitstrekt, vanaf de westkust van Noord-Amerika en Canada via Europa, Azië tot en met Japan. De wereld rond dus. Een aantal elzen komt zelfs via de subtropische staten van de VS via Midden-Amerika in een smalle kuststrook tot in de tropische gebieden van Peru voor. Het barst van de species over de hele wereld, verdeeld over genoemde soorten, ssp's, bastaarden, vars en CV's van deze soorten. Sommige van deze makkers zijn continentaal en komen dus bijvoorbeeld uitsluitend in Europa voor; andere makkers zijn intercontinentaal met enorme verspreidingsarealen, verspreid over de wereld. De meeste elzen prefereren van nature een vochtige, voedselrijke bodem, aan het water of in de directe omgeving daarvan. In cultuur is het aanpassingsvermogen van deze boom erg groot, zodat er op drogere gronden goede resul-

Een belangrijk kenmerk van de onderfamilie *Betulae* zijn de afzonderlijke mannelijke en vrouwelijke bloemen in gescheiden katjes, met het onderscheidende verschil tussen deze twee genera dat bij het geslacht *Alnus* de vrouwelijke bloempjes in groepen bijeen staan, waarbij de *bracteeën* blijvend zijn. Deze zijn eerst wat leerachtig en daarna verhouten ze zelfs tot de overbekende elzenproppen, die ook na de zaadverspreiding lang aan de boom blijven hangen. Het geslacht *Betula* daarentegen draagt alleenstaande vrouwelijke bloemen, waarvan de *bracteeën*, de niet-houtige schutblaadjes, bij de vruchtrijpheid wel afvallen.

U wist dat toch nog wel, waarde lezers, over die bracteeën en zo?

De genoemde elzenproppen lijken sterk op de kegels van een naaldboom, die zich ook openen om de zaden te kunnen verspreiden. In nummer 7 van Boomspegel, een botanische uitgave van Boomkwekerijen M. van den Oever & Zn. BV in de vorige eeuw, een omschrijving van de auteur van deze bijzondere botanische boekwerken, grootmeester Frans Fontaine (1921-2002). *Ja, die van Carpinus betulus 'Frans Fontaine', de els als 'de enige loofboom die kegels draagt'. En zo is het, Amen!*

taten mee bereikt kunnen worden. Een aantal makkers komt van oorsprong voor in het heuvel-land en er zijn zelfs gebergtebomen binnen het geslacht.

Door het enorme, wereldomvattende verspreidingsgebied is het geslacht *Alnus* niet alleen behoorlijk soortenrijk, maar ook zeer vormenrijk wat betreft grootte, kroon en bladvorm, schors, twijgen en knoppen, wat betreft vorm en lengte van de katjes, vorm en grootte van de elzenproppen, bloeiwijzen etc.

Alle elzen zijn bladverliezende bomen, meerstammigen of struiken, van klein tot heel groot en alles wat daartussenin zit.

Er staan makkers in hun natuurlijk verspreidingsgebied van 20 tot 25 meter en hoger; majesteitelijk hoog opgaande, grote bomen met imposante stammen en tamelijk regelmatige, meer of minder breed of smal piramidale kronen, met vaak een mooie *central leader*. De beter toepasbare soorten voor in het stedelijk gebied hebben die centrale, kaarsrechte spil tot in de top. Andere species krijgen bij het ouder worden schitterend mooie en geweldige grillige kronen. Superbomen

dus, die tot mijn *jopper*-categorie behoren. In cultuur, bij ons in Nederland, zijn met name de exotische bomen beduidend kleiner. Zoals ik al in eerdere delen van dit feuilleton meldde, kan dat wel 20-30% schelen. Het overgrote deel van de makkers, *all over the world*, valt in de categorie van 10 tot 20 meter hoog. Daaronder is ook weer een hele groep – en dan zijn we bij de struikachtigen beland – die verder in dit deel van het feuilleton niet op het podium verschijnen. De jonge stammen en takken hebben een gladde bast, op jonge leeftijd vaak grijsbruin tot groenbruin, zilverbruin, roodbruin, bruingrijs etc., maar wel glanzend. Op latere leeftijd is hij meer donkerbruin en onregelmatig ribbelig schorsvormend. Op oudere leeftijd dragen de imposante stammen en ook vaak de gesteltakken in de kroon diep gegroefde en ruwe schors, in onregelmatige zwartbruine schorsplaten versplijtend. De twijgen van de els zijn kantig roodbruin tot hardgroen of grijsgroen, afhankelijk van de soort, al dan niet kleverig of glad, vrij breekbaar, vrijwel altijd dun en soms zelfs zeer dun en slap. Vaak zijn ze min of meer behaard en later in de nazomer kaal. De bladknoppen zijn lang eivormig en gesteeld aan de twijgen, met een grotere eindknop. De knoppen zijn aan twee zijden iets afgeplat, in het najaar en de winter bruinig en iets blauwig berijpt en in het voorjaar paarsachtig rood en kleverig.

Ook het blad is per soort verschillend, zeer verschillend zelfs, met een al dan niet gezaagde of getande bladrand, rond, eirond, omgekeerd eirond, breed eivormig, breed hartvormig, lang elliptisch, breed lancetvormig *'U roept en de els draait'*, wel of niet gelobd etc. Het bladoppervlak kan donkergroen zijn, gewoon groen, lichtgroen, grijzig groen... Zo divers dat ik dit bij de beschrijvingen van de species zal vermelden. In ieder geval zijn de bladeren enkelvoudig en staan ze afwisselend langs de twijgen.

Alle elzen zijn eenhuizig met eenslachtige bloemen *'ik leg het niet meer uit!'* De bloeiwijzen zijn in de vorm van katten, allemaal katten, lange hangende mannelijke en zeer korte, af- en opstaande vrouwelijke katten, min of meer eivormig of als een klein knotsje. Bij alle makkers binnen het geslacht, op de species van *subgenus* 'Alnaster' na, zijn de bloemen in het jaar voor de bloei al gevormd; langs de uiteinden van de eenjarige twijgen en in dicht gesloten toestand overwinteren ze dan. De katten staan of hangen in groepen bijeen: katten, allemaal katten, die zeer vroeg in het nieuwe jaar bloeien, bij zachte winters al eind januari, dus ruim voor de bladuitloop.

Vanwege deze katachtige bloeiwijzen behoort de els, naast de bovengenoemde systematische indeling in het *Regnum Plantarum*, tot de groep van de *Amentiflorae*. *Amentum* = *katje en florie* = *bloeiend*, oftewel bloeiende katjes of katjesdragers. *'U had het zelf kunnen bedenken toch?'* Om de euforie hierover direct weer de kop in te drukken: deze groep katjesdragers is wederom onderverdeeld en bestaat uit 3 orden die *'ik, om verschillende redenen, u inmiddels bekend niet verder zal toelichten!'*

Andere soorten die tot deze groep behoren, zijn onder andere beuk, eik, tamme kastanje, haagbeuk, berk, noot, wilg en nog veel meer species waarvan ten minste de mannelijke bloeiwijze de vorm van een aarvormige centrale spil met bloemetjes bezit. *'Ik stop al Opperhoofd, ik stop al ! Nee, nee hoor ik een aantal van u roepen, hoe zit het nu met die elzenproppen of zelfs 'kegels' aan een loofboom JP, wij willen het nu weten?'* *'Oké, vrienden, let op!'* Na de bevruchting groeien de vrouwelijke katjes uit tot de harde leerachtige, hardgroene ei- tot bolvormige elzenproppen, bestaande uit de gesloten vruchtschubben. In de herfst verhouten deze vruchtschubben, net zoals bij een naaldboom, en bij rijping openen deze bruine tot soms bijna zwarte bolletjes zich geleidelijk aan, om het aanwezige zaad vrij te geven. De vruchtjes zijn kleine platte en smal gevleugelde nootvruchtjes van 2 tot 4 mm lang en breed en donkerbruin tot zwartbruin van kleur. De lege proppen blijven lang, soms wel een jaar lang aan de boom hangen.

Elzen zijn bijna allemaal diepwortelende bomen met sterk vertakte wortelpakketten. De soorten die thuishoren op zeer vochtige en natte gronden met hoge grondwaterstanden of langs waterkanten vormen een breed uitwaaierend wortelgestel. De boom maakt deze brede en ondiepe wortelkluiten zo groot mogelijk om windworp zo veel mogelijk te voorkomen. Het aanpassingsvermogen aan vochttoestanden in de grond is erg groot, evenals aan de bodemgesteldheid en dichtheid van de grond. Daarom zijn elzen ook pioniers die zich vrijwel overal kunnen vestigen, tot in gebergten en tot op grote hoogten toe.

Elzen worden vaak als verzorgende houtsoort in gemengde houtopstanden gebruikt.

Het bodemverbeterend vermogen van de boom is groot, niet alleen door het goed en snel en volledig verterende blad, maar zeker ook door de wortelknolletjes die gevormd worden op het wortelgestel, waarin stikstofbindende schimmels

huizen die deze stikstof omzetten in opneembare eiwitten en vrijgeven aan de els zelf, maar ook aan de omringende beplanting.

Sortiment

Zoals in de inleiding al gemeld, zijn er ca. 25 species van dit geslacht op enigerlei wijze interessant in cultuur. Dan bestaat er nog een groep makkers die vrijwel uitsluitend in botanische tuinen en andere sortimentstuinen te zien zijn *en dan de rest, uitsluitend voor de ... 'U weet wel!'*

Van de 25 species zal ik er een aantal op het podium zetten om aan u voor te stellen. Zoals u inmiddels gewend bent, zult u genoeg moeten nemen met mijn keuze daarin, wederom in alfabetische volgorde.

Alnus cordata

De Nederlandse naam voor deze makker is hartbladige of Italiaanse els. De soortnaam *cordata* betekent 'hartvormig', dus geniet deze benaming de voorkeur. Nou, voorkeur... Uw schrijver hanteert met tegenzin Nederlandse namen, omdat deze nogal eens tot misverstanden leiden. Zo ook hier, met twee verschillende Nederlandse namen voor één Latijnse ('zie ook enkele andere delen van het feuilleton en zo even uit het hoofd het lepenverhaal van in deel 1 van 2014'). Deze schitterende boom heeft een heel klein natuurlijk verspreidingsgebied op het eiland Corsica en in Zuid-Italië, in de berggebieden onder Napels tot in de teen van de Italiaanse laars, in de gemengde loofhoutbossen met moseiken en beuken aldaar, tot wel 1500 meter hoogte. Op Corsica groeit deze els in hetzelfde verspreidingsgebied als de Corsicaanse dennen *Pinus nigra* var. *mari-tima* en *Pinus nigra* var. *calabrica*. Het is een sterk groeiende opgaande boom, die in zijn natuurlijk

verspreidingsgebied tot 24 meter hoog kan worden. Hij is in cultuur sinds ongeveer 1820, en hier tot 14-15 meter hoog met een breed piramidale tot eivormige kroon op een kaarsrechte stam, soms bovenin wat slingerend en tot in de top van de boom. De kroon bestaat uit nagenoeg horizontaal uitstaande takken. De stam is vrij lang, glad, grijsbruin van kleur en op latere leeftijd verschijnt aan de voet lichte schorsvorming in verticale grijze schorsstrepen. De jonge twijgen zijn lang en slank, aan de top kantig en wat kleverig. De uitgerijpte twijgen zijn kaal, glad, bruinrood van kleur met veel kleine wittige lenticellen. De winterknoppen zijn lang eivormig en gesteeld en roodbruin van kleur.

Het blad is 6 tot 12 cm lang en rond hartvormig tot breed eivormig. De breedte-lengteverhouding is 3:4, met vaak een diep hartvormige bladvoet, minder vaak iets minder diep hartvormig, en altijd een korte toegespitste bladtop. Het blad heeft vijf tot zeven paar zijnerfjes, die vlak voor de bladrand afbuigen en dan stoppen. De bladrand is fijn gezaagd tot zeer licht getand, bij uitrollen kleverig lichtgroen en later glad, hard leerachtig en glanzend diep donkergroen van kleur. De onderzijde van het blad is lichter gekleurd, met gelig bruine okselbaarden bij de neven. De mannelijke katten zijn ca. 5-8 cm lang, lang gesteeld en zitten in groepen van drie tot zes bijeen. De vrouwelijke katjes zijn beduidend kleiner, tot 3-4 cm, ook lang gesteeld en in groepjes van drie tot vier bijeen. De elzenproppen verschijnen vanaf september en blijven tot ver in het voorjaar, en soms nog langer, aan de boom. De bloeitijd is gewoonlijk wat vroeger dan bij de inheemse soorten *Alnus glutinosa* en *Alnus incana*.

Alnus cordata munt uit in zijn grote aanpasningsvermogen wat betreft grondsoort en andere standplaats eigenschappen. De boom prefereert weliswaar een wat zurige tot neutrale standplaats met voedzame en vochthoudende eigenschappen, goed doorwortelbaar etc., maar is zeer tolerant op de lichtere en drogere gronden, en ook zwaardere en moeilijke doorwortelbaarheid wordt eigenlijk zonder morren geaccepteerd, zonder daar veel van te tonen. De boom verdraagt een standplaats in verhardingen uitstekend en kan tegen de zoute zeewind. 'Het is dus geen zekerheid van een boom die direct een pruillipje trekt en laat zien in zijn verschijning, zijn groei of bladgrootte en kleur als het niet helemaal naar zijn zin is, een prima straatboom dus en dat is het zeker!' Het is bijzonder om aan te geven dat er buiten de CV 'Purpurea' geen andere CV's van deze boom bekend zijn. Tot de jaren 70 van de vorige eeuw werd *Alnus cordata* door zaad vermeerderd, wat een prima resultaat gaf met enige variatie in groei, meestal niet storend. Maar heden ten dage wordt deze Italiaanse species vegetatief vermeerderd door middel van stek van enkele door Naktuinbouw in 's-Hertogenbosch geselecteerde bomen, één met een meer rondere kroon en één met een meer piramidale kroon, die uitstekend te gebruiken zijn in de openbare ruimte.

De CV 'Purpurea' is een in 1927 in het Poolse Kōrnik-arboretum geselecteerde boom, met een aan de twijgen purperbruine uitloop van de bladeren. De boom is voor zover bekend niet in cultuur en ook nog niet door uw schrijver in levenden lijve tegengekomen tijdens bezoeken aan bovengenoemd arboretum.

Alnus cordata blad en bloeiwijze.

Elzenkegels half leeg.

Alnus glutinosa

De Nederlandse naam voor deze, ook in ons land autochtone, species is zwarte els.

Het natuurlijk verspreidingsgebied omvat het grootste deel van Europa, de zuidelijke helft van Scandinavië, rond de Zwarte Zee, tot in de Kaukasus, Noord-Irak en verder, tot in het voorste, noordelijke deel van Siberië aan toe. Bijzonder is dat de boom in een strook in Zuid-Spanje, boven Gibraltar, niet voorkomt, maar aan de andere zijde van het water, langs een deel van de Noord-Afrikaanse kust, weer wel – bizar. De soortnaam *glutinosa* betekent 'kleverig', vandaar de merknaam Gluton voor een lijmproduct. De 'zwarte' is een hoog opgaande boom, 17 tot 20 meter hoog en in uitzonderlijke situaties met optimale omstandigheden tot wel 25 meter hoog, van nature vaak een meerstammige boom, maar in cultuur als een hoogstam gekweekt met een onregelmatige, losse, breed piramidale kroon met grillige afstaande takken. De stam is in de jeugdfase glad, prachtig glanzend groenbruin van kleur, later donkerbruin en op oudere leeftijd met diep gegroefde, onregelmatige, hoekige zwarte schorsplaten; prachtig mooi. De jonge twijgen zijn kantig, hardgroen van kleur en zeer kleverig. Ze doen de soortnaam eer aan. De uitgeharde twijgen zijn glad, donker zwartbruin van kleur en nogal breekbaar. De winternoppen zijn gesteeld, lang eivormig, aan twee zijden afgeplat, in najaar en winter blauwachtig berijpt bruin en in het

voorjaar paarsachtig blauw en... zeer kleverig! Het blad is rondachtig tot omgekeerd eirond en 4 tot 10 cm lang, met de grootste breedte boven het midden. De bladvoet is wigvormig, de bladtop afgerond en het blad bezit vijf tot zes paar krachtige nervenparen. De bladrand is onregelmatig en grof getand of gezaagd, stevig leerachtig en glanzend donkergroen van kleur aan een kantige en gegroefde bladsteel die nogal kleverig is. *Alnus glutinosa* blijft extreem lang groen in het najaar en heeft een bruinige herfstkleur. De mannelijke katten zijn 3-6 cm lang in trossen van drie tot vijf bijeen en gesteeld; de vrouwelijke zijn kleiner en dik eivormig tot knotsvormig en roodachtig van kleur. De vruchten zijn na rijping bruinig zwart, bol eirond en verhout, tamelijk klein, 8-15 mm en in groepjes bijeen. Hij is vooral toepasbaar langs waterpartijen, vochtige wadi's en in landschappelijke beplantingen, en niet of nauwelijks toepasbaar als straat- en laanboom, anders dan in brede en vochtige profielen waar het verkeer redelijk ver bij de bomen wegblijft. Wel is het een karaktervolle boom, die meer smoel geeft aan de ruimte waarin hij staat dan menige andere boom. Er bestaan een stuk of tien CV's van deze soort en één var., een geografische variëteit uit de Kaukasus en Iran.

Alnus glutinosa* var. *barbata

Deze species is in 1870 in cultuur gekomen en via de Botanische tuin in Wenen in cultuur gebracht. Het is een opgaande boom, tot ca. 18-20 meter hoog met een meer regelmatig piramidale kroon dan de soort. De knoppen zijn zeer schilferig met behaarde steeltjes. Ook de onderzijde van de bladeren is donsachtig behaard, vooral op de nerven en de middenrib.

Aan deze flinke beharing dankt de makker ook zijn var.-naam: *barbata* = met een baard!

Het blad is ovaal tot smal eivormig, tot 8 cm lang en 6 cm breed met een dubbelgezaagde bladrand die fijner is dan de soort, een spitsere bladpunt en een afgeronde bladvoet. De kleur is aan de bovenzijde glanzend donkergroen en zoals gezegd donzig behaard aan de onderzijde. Het meest afwijkend, en daardoor ook direct het meest spraakmakende onderscheid van de soort, zijn de zeer lange, tot wel 15 cm lange mannelijke katten, die in de bloeiperiode massaal en echt in overweldigende hoeveelheden aan de twijgen hangen en schommelen in de wind. Een 'jopper' met allure en een van de mooiste boomsilhouetten in het vroege voorjaar. 'Het is eigenlijk een grote schande vrienden, dat deze boom niet of

nauwelijks in cultuur; lees: op een boomkwekerij te vinden is. Ben daar zelfs schijtziek van!'

***Alnus glutinosa* 'Imperialis'**

Een langzaam en zwakker groeiende broeder uit België, sinds 1859 in cultuur. Het is een opgaande boom met een redelijk goed doorgaande spil tot in de top. Met veel gedoe en binderij langs een bamboestok op te kweken tot een fatsoenlijke boom met een maximale hoogte van 7-9 meter, met een breed piramidale kroonvorm met zeer lange en fijne, sierlijk afhangende twijgen en zo diep ingesneden blad dat er zelfs lijnvormige gaafrandige lobben ontstaan. Het is een echte parkboom, die verhardingen slecht verdraagt. De boom bloeit als de soort, maar minder rijk en de elzenproppen blijven lang aan de boom hangen. De CV-naam 'Imperialis' betekent trouwens 'keizerlijk'.

***Alnus glutinosa* 'Laciniata'**

Deze species met diep ingesneden blad, maar veel minder diep dan bij de voorganger, groeit veel beter en kan op een goede standplaats 16-18 meter hoog worden. In de voorstad Meisse van Brussel, in de Nationale Plantencollectie van België, staat een mooi exemplaar van ruim 25 meter hoog. Deze 'jopper' is al ruim 160 jaar oud. De boom is in 1755 in Frankrijk in cultuur gebracht in de Tuinen van St. Germain; de oorspronkelijke vindplaats van dit in de natuur ontstane individu is in Zweden, rond 1740. De boom is eerst beschreven als *Alnus glutinosa* 'Pinnatifida'; dat is enkele jaren later gewijzigd in de CV-naam 'Laciniata'. De CV-naam 'Laciniata' betekent niet 'diep ingesneden', maar 'in slippen verdeeld'. 'Nu is uw schrijver de mening toegedaan dat deze omschrijving veel beter past bij de diep ingesneden bladvorm van de vorige speler op de bühne, en niet bij het blad van deze species, waarvan akte!'

De boom vormt een brede, regelmatige kroon met afhangende takken op een prachtige rechte stam. De onderste takken zijn zo diep afhangend dat het geen echte straatboom is, maar de boom verdraagt verharding op zijn wortelgestel heel goed. Het blad is mooi donkergroen van kleur en de lobben zijn niet getand, maar wel spits en scherp toegepunt, maar toch korter en vooral smaller dan de soort. Gelukkig is deze boom behoorlijk in cultuur en dus verkrijgbaar bij de betere boomkweker.

Vervolgens zijn nog een aantal CV's die ik in een sneltreinvaart, 'Bah, ik houd niet van treinen en

Alnus glutinosa 'Laciniata'

al helemaal niet hier in Nederland. Vieze stations, smerige en uitgewoonde treincoupés, wegbezuinigde toiletten, treinen van 3 of 4 verschillende vervoerders en dan dat inchecken hier, uitchecken daar, en dat dan bij elke overstap, waardeloos! Bij twee vlokken sneeuw ligt alles plat, vertragingen waar je stapelgek van wordt en je moet er nog fors voor betalen ook, waanzinnig!, ... Hé JP, terug naar je elzenverhaal dwaas, schreeuwt het opperhoofd door de coupé...terug, nu!

De CV 'Pyramidalis', een Duitse selectie van rond 1880, door Späth Baumschulen in cultuur gebracht. Het is een forse boom, tot ca. 14-15 meter hoog met recht opgaande takken, waardoor er een smal piramidale kroon ontstaat en deze boom beduidend smaller is dan de soort. Het blad is 8-10 cm lang en omgekeerd eirond, aan de bovenzijde donkergroen van kleur; de onderzijde is lichter en behaard en heeft een meer afgeronde top dan de soort. Helaas verdraagt de boom een standplaats in verharding slecht. Jammer genoeg is hij weinig in cultuur.

De CV 'Rubrinervia' is dus ook niet in cultuur. Deze uit de Poolse landstreek Silezië afkomstige CV, een forse, krachtig groeiende boom tot ca. 20 meter hoogte, met een forse kegelvormige kroon met opgaande takken, wordt gewoon niet gekweekt. Onbekend maakt onbemind; jammer maar waar. De boom is door de Nederlandse boomkweker Cornelis de Vos uit Hazerswoude omstreeks 1870 meegenomen naar West-Europa en Engeland. Deze Cor is ook de geestelijke vader van... *ik schrijf effe niks, zelfwerkzaamheid, geachte lezers. Meld uw antwoord bij de hoofdredacteur voor een aardige attentie!*

Alnus x spaethii blad en jonge katten.

De boom doet zijn CV-naam echt eer aan, want de fraaie donkergroene bladeren bezitten helrode tot donkerrode nerven en bladstelen. Een prachtige boom!

Alnus incana

Ook deze makker heeft weer twee Nederlandse namen, of beter gezegd twee niet-Latijnse namen, namelijk 'witte els' en 'grijze els'. Aangezien de soortnaam *incana* vertaald wordt met 'tamelijk grijs', kun je beide kanten op. Ondergetekende kiest dan voor witte els, als tegenhanger van de zwarte makker. Het natuurlijk verspreidingsgebied van *Alnus incana* omvat de gehele zone die bekendstaat als de gematigde klimaatzone op het noordelijk halfrond, en dat dan de hele wereld rond over de drie continenten Noord-Amerika, Europa en Azië, een vele malen groter gebied dan het verspreidingsgebied van de zwarte. De boom komt in Engeland niet van nature voor en is daar in 1870 in cultuur gebracht.

Witte elzen zijn hoge, opgaande bomen tot 18-22 meter hoog, vaak meerstammig in hun natuurlijk verspreidingsgebied en smaller en meer piramidaal dan *A. glutinosa*. De boom is veel beter bestand tegen droge en lichtere gronden. De stam blijft lange tijd zeer glad en zilvergrijs tot licht bruinig-grijs van kleur, met in de jeugdfase veel overlangse en lange, lichtgekleurde tot witte lenticellen. Op oudere leeftijd vormt de boom ook geen tot weinig schors, maar meer verticale groeven in de bast. De jonge twijgen zijn rond, lichtgroen, kort en behaard en niet plakkerig! Er plakt niks aan de witte; dit in tegenstelling tot de zwarte – een handreiking voor herkenning. De uitgerijpte twijgen zijn slank en buigzaam,

lichtbruin van kleur met wittige lenticellen. Het blad van deze makker is 5-10 cm lang met acht tot vijftien paar nerven, breed eirond van vorm met de grootste breedte rond het midden van de bladstijf. De korte bladtop is toegespitst en de bladvoet is wat wigvormig aan een tot 2 cm lange ronde bladsteel. De bladrand is regelmatig dubbel en scherp gezaagd. Bij het uitlopen van het blad is deze aan beide zijden behaard, later kaal aan de bovenzijde, grijsgroen van kleur en blauwig grijs tot blauwgroen aan de onderzijde, waar ook de viltachtige beharing lang aan blijft. De mannelijke bloemen zijn slank, 4-8 cm lang en zittend of kort gesteeld, meestal drie tot vier in een trosje bijeen met licht tot zwavelgeel stuifmeel. De vrouwelijke katjes zijn slank eivormig tot lang cilindrisch, in groepjes en rood tot paarsrood van kleur. De elzenproppen zijn na rijping lichtbruin van kleur, smal eivormig tot 2 cm lang, tamelijk dicht bijeen in trosjes. Als laan- en straatboom wordt vooral de CV toegepast, waarvan er nu enkele volgen.

Alnus incana 'Aurea'

De Nederlandse naam is goudels en de boom is sinds 1892 vanuit Duitsland in cultuur. Het is een kleine maar zeer decoratieve boom, tot een meter of 8 hoog, met een goede centrale doorgaande spil. De bast van de stam en de gesteltakken zijn in de zomer geel tot oranjegeel en in de winter verkleurend naar geelbruinig. De jonge twijgen zijn geel tot zelfs goudgeel. De kleur geel overheerst bij deze fraaie boom, en dus is ook het blad geel, kleiner, eirond tot 8 cm lengte. Het blad blijft ook geel, in tegenstelling tot het blad van *Alnus glutinosa* 'Aurea'. De mannelijke katjes zijn ook oranjegeel van kleur en ze bloeien ook weer oranjegeel. De boom vraagt wel een goede voedselrijke standplaats om mooi op kleur te kunnen blijven.

*'Het lijkt wat eentonig al dat geel maar dat is het niet, waarde lezers, elk onderdeel heeft weer een iets andere tint geel of combinatie van tinten en alles bij elkaar is het een schitterende boom en absoluut geen kitscherig kut**boompje die geen verhardingen verdraagt maar verder prima in de groenstrook past, de kantoortuin, zelfs op het dak of in de private ruimte, een fantastische boom'* (** kut = kwalitatief- uitermate- teleurstellend).

Alnus incana 'Dalecarlica'

Deze boom is in 1926 in het wild aangetroffen in Midden-Zweden, in de gemengde bossen aldaar. Het is een matig hoge, smal piramidale boom tot

16 meter hoog, met breed elliptische bladeren die smal en diep ingesneden zijn. De langgerekte driehoekige lobben die zo ontstaan zijn, zijn gaaf-randig en staan recht of iets afgebogen. Een zeer fraaie boom, die door zijn prachtige bladvorm extra opvalt met zijn licht hangende twijgen. Hij is ook toepasbaar als straatboom, maar let dan wel op die hangende twijgen. Voor de rest heeft hij een licht zilvergrijze gladde schors die later wat gegroefd is, hangende mannelijke katten, kleine paarsrode vrouwen en vrij kleine elzenproppen, die lang aan de boom blijven hangen. *'Wel een zeer fraaie boom maar niet in cultuur in dit kleine kikkerlandje en dat is mooi k....., gloeiende gloeiende..!'*

Alnus incana 'Laciniata'

Een mooie Zweedse boom met een smalle opgaande kroon met een goede *central leader*. In cultuur bereikt de boom een hoogte van 10-11 meter; dit is de witte els met de mooiste ingesneden bladeren. Deze fraaie lichtgroene bladeren zijn voor tweederde deel van de bladbreedte ingesneden, waardoor er een soort slippen ontstaan, als van een herenjacquet. Prachtig mooi, deze parkboom, die ook in half-verhardingen goed gedijt. Maar niet te verwarren met *Alnus glutinosa* 'Laciniata', die veel groter, breder en omvangrijker groeit en andere bodemeisen stelt.

Alnus incana 'Pendula'

Een zeer oude, maar schitterende selectie van de Koninklijke Boomkwekerijen uit Oudenbosch van voor 1900. De selectie is dus door de vader van wijlen de grootmeester Piet van der Bom in cultuur gebracht, mogelijk zelfs door zijn bonpa. Het is een boom met in kleine bogen overhangende takken en twijgen, zo lang dat ze tot aan de grond kunnen reiken, met een goede en vrij rechte doorgaande stam, die door veelvuldig binden en stokken op een bepaalde hoogte gebracht moet worden en vervolgens op 5 of 7 of 9 meter hoog ook de kop laat hangen.

Helaas is hij weinig in cultuur, deze prachtige boom voor in het park, op de begraafplaats of in de kantoortuin.

'Gezien de huidige stand van de woordjesmeter ben ik genooddaakt een aantal species over te slaan maar ik meld ze wel even snel aan u zodat u bij uw keuze niet enkele bomen niet nader onderzoekt voor aanplant.'

Alnus rubra. Van nature voorkomend in een smalle strook van de westkust van Noord-Amerika; een snelle groeier met een smal pira-

midale, open kroon tot ca.16-18 meter met een prachtige stamschors.

Alnus subcordata 'Oberon'. Een snelle groeier, die kan wedijveren met *Alnus x spaethii* als straat- en laanboom, en qua gezondheid en kwaliteit. Er is nogal gedoe onder mijn 'vrienden' (u weet wel wie ik bedoel) over de vraag of 'Oberon' nu een CV is van *A. rubra* of van *A. subcordata*. Ik laat de discussie even voor wat hij is, en meld u dat de boom in de jaren 50 van de vorige eeuw in Den Haag geselecteerd is door de grootmeester S.G.A. Doorenbos, die vermeerderingsmateriaal van deze geweldige boom aan boomkwekers gegeven heeft. *'Uw schrijver heeft wel een duidelijke mening in dit dispuut, waarde lezers, laat dat duidelijk zijn!'*

Alnus 'Sipkes'. Een bastaard, ontstaan uit onbekende kruisouders en voor het gemak ook nog verkeerd geschreven volgens de binaire nomenclatuur van de grote grootmeester *Linnaeus*, waarin een species altijd een soortnaam krijgt naast de geslachtsnaam. *Nee, nee waarde lezers, ik zal me er niet over opwinden, deze keer dan niet!'* Het is een schitterende, Nederlandse boom die fors groeit, een eivormig piramidale kroon vormt, ca. 20 meter hoog wordt, met matglanzend donkergroen blad, die ook in verhardingen geplant een goede boom blijft in de bredere profielen.

Alnus x spaethii 'Spaeth'

Het is volstrekt onmogelijk iets over elzen te schrijven en deze geweldenaar niet te noemen. De boom is een kruising tussen *A. japonica x Alnus subcordata*, in 1894 geselecteerd in het eigen arboretum van *Spaeth Baumschulen* en in 1908 in cultuur gebracht als geweldige straat-, laan- en parkboom. Een boom die een prominente plek in de 'jopper'-categorie verdient.

Het is een zeer snel groeiende boom, tot ca. 20 meter hoog, met een spits piramidale kroon met een schitterend rechte *central leader* tot in de top aan toe. Als deze boom op redelijk jonge leeftijd al een afrondende kroon krijgt, is er iets mis in de ondergrond; let daarop!

De takken zijn sterk opgaand en de stamschors is lang, glad, grauwig bruin van kleur en heeft op latere leeftijd verticale splijtende schorsscheuren. De jonge twijgen zijn groen, later meer bruin getint. Het blad is langwerpig, lancetvormig tot smal eivormig, 6-16 cm lang en 3-6 cm breed, bij uitlopen van het blad roodbruin tot donker violet van kleur en later stug en mat glanzend donker-

groen van kleur. Het blad zit vroeg aan de boom en tot diep in de herfst blijft het mooi zitten. Het blad bezit acht tot elf paar nerven en is aan de onderzijde langs deze nerven en in de oksels blijvend behaard. De bladrand is scherp onregelmatig gezaagd. De bloei is vroeg in het voorjaar met heel veel lange en sierlijke, hangende mannelijke katjes en veel kortere vrouwelijke bloemknutsjes in groepjes. De vruchten, de elzenproppen, meestal met vier bijeen, zijn 1,5 tot maximaal 2 cm lang aan korte stelen.

Echt een superboom, die een aanwinst is voor de openbare ruimte, als parkboom maar zeker ook als straatboom. Gezien de enorme bladzetting van deze boom moet men wel goed opletten op de zeer grote en lang blijvende schaduwkegel voor de woning waar deze boom voor staat.

Afsluitend

*'Er worden veel te weinig elzen toegepast in de openbare ruimte, en dat is jammer. Het zijn namelijk geweldig mooie bomen en er is zo'n grote diversiteit binnen dit geslacht beschikbaar, als je een beetje nadenkt over toepassing versus standplaats. Het is ook droevig gesteld met het sortiment op boomkwekerijen. Enkele bekende soorten worden wel gekweekt, maar dat is een schijntje van wat er mogelijk is. Uw schrijver wordt daar af en toe zelfs een beetje chagrijnig van, maar ik weet ook dat het niet uitsluitend aan die boomkweker ligt. De beheerders onder u zijn er mede schuldig aan. Niets is frustrerender dan goede bomen met zorg opkweken, en ze dan vervolgens naar de stookhoop kunnen brengen omdat niemand erom vraagt. De elzenwereld is groter dan *Alnus glutinosa* en *Alnus x spaethii 'Spaeth'* Gloeiende, gloeiende.....!'*

Groet

DGA Mauritz Adviseurs & Taxateurs BV

Stuur of twitter dit artikel door!

Scan of ga naar:

www.boomzorg.nl/artikel.asp?id=19-5208